

Milica Kisić
Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet
Odsek za istoriju
nekmoli@orion.rs

Originalan naučni rad
primljeno: 20. mart 2013
prihvaćeno: 1. oktobar 2013

ANTONIO BONFINI, ISTORIOGRAF UGARSKOG KRALJEVSTVA*

Sažetak: Nakon iznošenja opštih biografskih podataka o italijanskom humanisti Antoniju Bonfiniju, rad je fokusiran na njegovo putovanje u Ugarsku, poznanstvo sa Matijom Korvinom, te na angažman na pisanju obimnog istoriografskog dela *Rerum Ungaricarum decades* koje obuhvata istoriju Ugarske od njenih početaka do kraja 1495. godine. Istražuje se pod kojim je okolnostima baš Bonfini dobio čast da perom ovekoveči povest Ugarske, kakvi su bili njegovi lični odnosi sa Matijom Korvinom, a potom i sa Vladislavom II Jageloncem. Najzad, u radu se bavi i daljom sudbinom Bonfinijevog rukopisa, njegovom recepcijom, izdanjima i prevodima.

Ključne reči: Antonio Bonfini, *Rerum Ungaricarum decades*, Matija Korvin, Vladislav II Jagelonac, izdanja teksta.

Antonio Bonfini, italijanski humanista, rodio se 1427. godine. Precizno mesto njegovog rođenja dugo je u nauci predstavljalo predmet sporenja. Većina onih koji su se Bonfinijevim životom i delom bavili tvrdili su da se rodio u Askoliju Pičenu. Đulio Amadio izdao je 1930. godine obimnu studiju u kojoj je izneo dokaze da se pisac, naprotiv, rodio u malenom mestu pod imenom Patrinjone,¹ a takvu tezu potvrdio je docije i Ištvan David Lazar nakon istraživanja koje je sproveo u bibliotekama i arhivima u Askoliju.²

O piščevoj porodici podaci su takođe oskudni. Znamo da mu se otac zvao Frančesko i da se sa familijom preselio u Askoli Pičeno još dok je Bonfini bio dečak. Tamo se budući italijanski humanista i školovao. Bio je učenik čuvenog filologa i

---

* Tekst je nastao kao fazni rezultat rada na projektu *BVojvođanski prostor u kontekstu evropske istorije* (broj 177002) Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije i projekta *CSrednjovekovna naselja na tlu Vojvodine. Istorijski procesi i događaji* (br. 114-451-2216/2011), koji finansira Pokrajinski sekretarijat za nauku Vlade Autonomne Pokrajine Vojvodine.

¹ G. Amadio, *La vita e l'opera di Antonio Bonfini, primo storico della nazione ungherese in generale e di Mattia Corvino in particolare*, Montalto Marche 1930, 1–78.

² D. I. Lazar, *Antonio Bonfini, storico umanista Ascolano* (traduz. Tamas Laszlo Simon), Ascoli Piceno 1993.

humaniste, Enoha iz Askolija, pa je zahvaljujući njemu sjajno savladao grčki i latinski te stekao temeljan uvid u antičku književnost. Predavao je potom u javnim školama u Askoliju između 1463. i 1472. godine, a 1473. preselio se u Rekanati, gde je živeo i radio sve do odlaska u Ugarsku. Bio je, kako saznajemo, rektor i profesor grčkog i latinskog na tamošnjoj Akademiji, a narečeno angažovanje donelo mu je značajan društveni ugled, te potom i povelju o građanskom pravu Rekanatija.³ Bio je od 1456. godine oženjen Spinom, kćerkom kapetana Askolija, sa kojom je imao tri sina i kćer (umrla u 115. godini kao monahinja benediktinskog manastira Sv. Egidije u Askoliju).

Osim značajnog historiografskog dela *Rerum Ungaricarum decades*, Bonfini je autor još nekolicine spisa: *Symposion sive de virginitate et pudicitia coniugali* u pet knjiga, posvećenog kraljici Beatriči Aragonskoj, *De architectura* (prevoda dela Antonija Averulina na latinski jezik), *Historiae* (prevoda Herodijanovog spisa sa grčkog na latinski), *Historia Asculana* (dela takođe posvećenog Beatriči Aragonskoj), potom su tu i zbirka epigrama posvećena Matijinom sinu Ivanišu Korvinu, kao i prevodi Hermogena i Filostrata sa grčkog na latinski jezik.

O problemu datiranja Bonfinijevog prvog putovanja u Ugarsku

Berti, kako ističe u svojoj studiji Amadio, iznosi sasvim nov podatak, preuzet navodno iz Anala grada Rekanatija, po kome je 25. septembra 1486. godine Bonfini zatražio dozvolu za putovanje u Ugarsku, te boravak tamo od oko dva meseca, a sve kako bi ugarskom kralju ponudio „pet tomova na temu istorije Ugarskog kraljevstva“ koji bi, kako ističe Berti, doneli veliku čast i slavu gradiću Rekanatiju, smeštenom u srednjoj Italiji, u pokrajini Mačerati. Tot pak tvrdi da je u pitanju pogreška i citira podatak dobijen iz Arhiva narečenog grada koji glasi: „Dana 1. septembra 1486. godine, čuveni učitelj govorništva Antonio Bonfini zatražio je dozvolu da na dva meseca otputuje ugarskom kralju Matiji kako bi mu predstavio pet svojih književnih radova. Ovakva poseta donela bi veliku slavu gradu Rekanatiju. Veće mu je odobrilo boravak u Ugarskoj od tri meseca, kao i materijalna sredstva za put“.

Amadio na osnovu ovih podataka iznosi tezu⁴ koja je, uostalom, sasvim u skladu i sa rečima samog pisca: on najpre podvlači da Berti u svom delu sasvim pogrešno insistira na identifikaciji „pet tomova“ kao Bonfinijevog dela *Rerum Ungaricarum decades*, ističući da je pre reč o 6, a ne 5, spisa koje i sam Bonfini pominje u IV dekadi Istorije Mađarske: „Tria regi dicaverat, Hermogenem et Herodianum, quos e greco in latinum ipse traduxerat, atque brevem de Corviniane domus origine libellum. Regine duo, alterum de Virginitate et pudicitia coniugali, de Historia Asculana alterum. Unum autem Eppigramaton libellum Joanni Corvino inscripserat...“.⁵

Što se pak tiče preciznog datiranja Bonfinijevog putovanja, većina naučnika bila je sklona da njegov prvi boravak u Ugarskoj smesti na kraj 1484. godine oslanjajući se

---

³ Ibidem, 8.

⁴ G. Amadio, Op. cit., 90.

⁵ A. Bonfinis, *Rerum Ungaricarum Decades, tomus IV – pars II* (ediderunt: Margarita Kulcsar et Petrus Kulcsar), Budapest 1976, 143.

prvenstveno na navode historičara, te da putovanje iz 1486, spomenuto u neobjavljenim izvorima, najverovatnije Analima grada Rekanatija, tumači kao Bonfinijev drugi boravak u Ugarskoj. Problem je, razume se, što takvi navodi protivreče rečima samog pisca koji tvrdi da ga, pre audijencije u austrijskom gradu Recu, Matija Korvin nije lično poznao: „Paucis ante diebus Antonius Bonfinius, civis Asculanus e Picenti agro, Corvini regis nomine succensus, Rhetium venit, ubi cum regem et Beatricem advisisset, varia librorum quarum nuper ediderat, volumina detulit. Cum in castris ista volumina rex avidè lectitasset, scriptoris admiratus ingenium, quia nondum hominem noverat, Cal. Januarii accitis omnibus aulicorum ordinibus et legatis, Vienne orantem Antonium intentus auscultavit, adductosque in medium libros omnes, cunctis proceribus et pontificibus lectitandos dedit. Postulanti missionem abnegavit: nec parvo quidem Picentem rhetorem salario conduxit...“.⁶ Iz narečenog citata prirodno bi bilo zaključiti da se, neposredno nakon audijencije u Recu, odigrala zvanična promocija Bonfinijevih dela u Beču, te da za njegovim drugim putovanjem Matiji i nije bilo potrebe (on je, kako se logično može zaključiti iz teksta, čak poneo sa sobom dovoljno primeraka svojih dela koje je podelio dvorjanima ugarskog kralja nakon svečane promocije). Kako je poznato, Bonfini je radio kao učitelj govorništvu u Rekanatiju oko 8 godina (sa podučavanjem je započeo 1478. godine). Prema tome, njegovo prvo putovanje u Ugarsku pada na sam kraj 1486. godine (što se slaže sa podacima iz Anala grada Rekanatija). Uostalom, isti podatak iznosi i Tot, datirajući ga na otprilike 20. decembar 1486. godine.⁷ Da je to njegova prva zvanična poseta ugarskom kralju, znamo po piščevom tvrđenju da ga „Matija do tog trenutka nije poznao“. Pogrešna datiranja prethodnih naučnika, po Amadiju, rezultat su njihove potrebe da hronologiju Bonfinijevog života po svaku cenu uklupe u tadašnja datiranja ratnih događaja u kojima je Matija Korvin bio protagonista. Sam Amadio zaključuje da 1. januar, koji Bonfini navodi kao precizan datum promocije književnih dela u Beču, po svakoj logici mora biti 1. januar 1487. godine.

Bonfinijevi motivi da otpuče u Ugarsku

Bez ikakve sumnje, Bonfinija je na put u Ugarsku podstaklo pre svega divljenje prema Matiji Korvinu, ondašnjem novom avgustu i pokrovitelju pesnika, umetnika i naučnika. Uz to, ugarski kralj bio je heroj-zaštitnik svekolikog hrišćanstva od turske pošasti i jeretika, te glavni rival rimsko-nemačkom caru Fridrihu III o čijoj ličnosti Bonfini, premda mu ne odriče izvesne vrline poput strpljenja, skromnosti i pobožnosti, nema suviše laskavo mišljenje. Štaviše, u nekoliko navrata italijanski humanista podvlači njegovu krutost, škrtost, uskogrudost, te sebičluk i odsustvo bilo kakve viteške crte u karakteru koja bi ga ponukala na požrtvovanu borbu zarad zaštite hrišćanskih naroda od Turaka, ili bilo kakav podvig od kojeg ne bi imao konkretne lične koristi. Poštovanje i divljenje koje je Bonfini gajio prema Matiji Korvinu posledica su i istorijskih okolnosti – nadasve stalnog straha i nesigurnosti pred opasnošću od turske najezde od kojih su patili narodi naseljeni na obali Jadranskog mora, a posebno stanovnici grada Rekanatija.

---

⁶ Ibidem.

⁷ L. Toth, *Bonfini in Ungheria*, Ascoli Piceno 1928, 7.

Amadio u svom delu iznosi niz citata iz spisa arhiviste Frančeska dal Montea (P. Francesco dal Monte Casoni, *Santuario di Loreto e le sue Difese Militari*): detaljno se – počevši od 4. marta 1475. godine – prati prepiska zvaničnika Loreta, mesta nedaleko od Rekanatija u kojem je bilo smešteno čuveno katoličko svetilište, sa vlastelom i glavarima ostalih italijanskih gradova, a na temu opravdane strepnje od najezde Turaka, te mera predostrožnosti i radova na fortifikaciji koji su tim povodom preduzimani. Strah i užas, razume se, kulminirali su nakon turske opsade i osvajanja Otranta⁸ u julu i avgustu 1480. godine, nakon čega je papa zatražio te i dobio vojnu pomoć i od Matije Korvina (a sve pošto je primio dirljivi vapaj za potporom od stanovnika Otranta – tekst pisma u celini naveden je u Amadijevom delu⁹). Sled događaja detaljno se prati sve do kraja 1486. godine kada, kako smo već naglasili, Bonfini i polazi put Ugarske.

Amadio potom ističe važnost činjenice da je u Bonfinijevo vreme, a nakon smrti pape Pija II u Ankoni, poslednje ličnosti dovoljno harizmatične da inspiriše i organizuje novi krstaški pohod, Italija, pa i Evropa, ostala lišena figure koja bi hrišćanske narode uspešno ujedinila u ratu protiv „nevernika“. Takav vakuum probudio je u umovima ondašnjih, prvenstveno italijanskih, intelektualaca drevnu glad za novim herojem, idealizovanom figurom spasitelja. Navodi zatim Amadio da je narečena čežnja za mesijom vazda postojala, te ističe univerzalnost narečene pojave, posebno u kriznim istorijskim periodima. Podseća nas na glasovitu IV Vergilijevu eklogu¹⁰, na Konstantina i natpis na njegovom trijumfalnom luku što veliča važnost „Božije volje“¹¹ u pobi pbedi nad neprijateljem i slično. Upravo ta potreba inspirisala je Bonfinija da se uputi u Ugarsku i Matiji Korvinu ponudi svoje široko obrazovanje i spisateljski dar: u njemu je italijanski humanista prepoznao heroja i mesiju teškog istorijskog trenutka u kojem se ondašnja Evropa nalazila, te je poželeo da njegovu ličnost i podvige perom učini besmrtnim.

Matija Korvin uveo je u ugarsku vojsku odrede pešadije kao potpunu novinu; suprotstavio je turskim janičarima takozvanu Crnu armadu u čije su redove ulazili savršeno obučeni i disciplinovani ratnici sa visokim i strogim moralnim načelima; pomirio je narod i plemstvo; uspostavio vladavinu prava i sproveo temeljnu reformu zakona i sudstva – nakon njegove smrti među Ugarima se uvrežila izreka: „Nema pravde od kako nema Matije“. Stvorio je, jednom rečju, snažnu branu od svakog mogućeg neprijatelja. Amadio citira pojedina mišljenja, prvenstveno Batustradino, po kojima je Bonfini gajio nesumnjivu želju da pođe stopama Tita Livija, ističući da su njega, kao i antičkog istoriografa, inspirisala snažna rodoljubiva osećanja i ideja o besmrtnosti Rima, ali da italijanski humanista, za razliku od svog prethodnika, nije mogao da se u toj težnji nespupatano izrazi jer ga je ograničavala činjenica da piše o „tuđoj otadžbini“, te da slavi poduhvate tek jedne ličnosti. Amadio oštro kritikuje stav Batustradina ističući da on na Bonfinijevo delo gleda pristrasno i „očima savremenog Italijana“. Podvlači, razume se,

---

⁸ Više o tome: J. von Hammer, *Historija Turskog /Osmanskog/ carstva I*, Zagreb 1979, 228–230.

⁹ G. Amadio, Op. cit., 101–102.

¹⁰ Osim u toliko puta citiranoj i analiziranoj IV Vergilijevoj eklogi, ideja mesije provlači se, diskretnije i stidljivije, i kroz I knjigu pesnikovih *Georgika*. Ovde Vergilije otvoreno aludira na ličnost Oktavijana Avgusta kao spasioca Rima i ujedinitelja nakon mučnih dugogodišnjih građanskih ratova. Više o tome: Lucida intervalla 29 (1/2004), Milica Kisić, *Oruđe krepkih težaka: Vergilijeve Georgike, knjiga I*, Beograd 2004, 79–111.

¹¹ „instinctu divinitatis“

jednostavnu činjenicu da Bonfini živi u XV veku, periodu kada je još uvek živio i cvetao ideal svekolikog hrišćanstva, tzv. univerzalne hrišćanske monarhije sa epicentrom u Rimu i ličnostima pape i rimskog cara. Bonfinijevi ideali su, kako Amadio ističe, Danteovi ideali: njegova domovina je Rim sa svojim antičkim nasleđem u novim, srednjovekovnim okvirima kao posledicom brojnih varvarskih najezda. Osnovna potreba takve domovine je zaštita opšteg interesa svih hrišćanskih naroda, a upravo Matija Korvin bio je u Bonfinijevim očima ličnost dovoljno moćna i harizmatična da tim potrebama u datom istorijskom trenutku izađe u susret.

Uprkos, dakle, zbuđenosti pojedinih stručnjaka pred Bonfinijevim zanosom i entuzijazmom pri sastavljanju *Rerum Ungaricarum decades* (Amadio ovde ponovo kritikuje stav Batustradina¹²) – pred činjenicom da „kao da je pišući često sasvim zaboravljao da je u Ugarskoj tek stranac“ – sasvim je jasno da se italijanski humanista, u svetlu maločas pomenute opštehrišćanske ideje, strancem zapravo nije ni osećao.

Razume se, uloga mesije po svakoj logici bila je u hrišćanskom svetu najpre namenjena rimsko-nemačkom caru. Međutim, kako smo već pominjali, tu je titulu u Bonfinijevo doba nosio Fridrih III, poslednji car koga je u Rimu krunisao papa i figura teško uklopiva u ideal heroja-zaštitnika. Bonfini ga slika vrlo realistično: „plus pecuniarum quam honoris appetens“, „ad magna christiane reipublice commoda, vel sua vel aliena culpa, animum numquam extulit“, „invidus quandoque, nobilia aliorum facinora interceptit“.¹³ Dakle, na prestolu rimsko-nemačkog cara sedela je persona pohlepna, koristoljubiva, lišena požrtvovanosti i junaštva, sklona da se besramno kiti tuđim podvizima. Bonfini u više navrata podvlači i njegovu verolomnost, prevrtljivost, škrtost, te činjenicu da je neretko nastojao da napakosti Matiji dok se ovaj, u ime svih hrišćana, odvažno obračunavao sa Turcima, te da je sve vreme pretendovao na ugarsku krunu. Sve narečeno isprovociralo je najzad Matiju da trupe okrene protiv Fridriha i poslednje godine života posveti osvajanjima po Austriji. Uzrocima i povodima rata Bonfini posvećuje značajan prostor: vrlo brižljivo i iznenađujuće kritički analizira okolnosti pod kojima je sukob počeo. Iznoseći podatke, ostaje uzdržan i oprezan, svaki put naglašavajući da je do nekih informacija došao tek na osnovu tuđih priča i da za njih nema čvrste dokaze. Više je nego očigledno da se sa ratom ni najmanje ne slaže – on je, uostalom, nanosio ozbiljnu štetu svim hrišćanskim državama – ali svejedno nastoji da o njemu piše *sine ira et studio*, u čemu na uistinu zadivljujuć način i uspeva.

Upravo po hrišćane škodljiv i opasan sukob Matije i Fridriha podstakao je papu Inoćentija VIII da ugarskom kralju 1486. godine uputi diplomatsku misiju na čelu sa Prosperom Kafarelijem. O ovoj ličnosti, svom zemljaku iz Askolija, Bonfini ima samo reči hvale,¹⁴ a na isti način o njemu piše i u svom delu *Symposion sive de Pudicitia*¹⁵. Takođe je više no zanimljiva koincidencija da njih dvojica ugarskom kralju dolaze iste godine. Mnogi sasvim umesno pretpostavljaju da je papa obojicu uputio u Ugarsku sa zajedničkim ciljem da, kao njeni zemljaci, izdejstvuju od Beatriče da se založi kod Matije

---

¹² G. Amadio, Op. cit., 139–146.

¹³ A. Bonfinis, Op. cit., 73.

¹⁴ Ibidem, 105.

¹⁵ Ibidem, 147.

za odustajanje od vojnih operacija protiv Fridriha. Činjenica da je supruga imala snažan uticaj na kralja bila je opštepoznata, a o tome, uostalom, i Bonfini naširoko pripoveda: „Ne Mithridati quidem Hysicrateam, que nunquam eum in bello deseruit, neque Pompeio i civili perturbatione Corneliam tam gratam fuisse legimus, quam hanc Mathie vidimus. Primis enim annis nullam noctem sine Beatrice transegit, at id ne ab re quidem; venustas nanque forme, dexteritas ingenii cum apposita elocutione coniuncta ipsum, mihi crede, Socratem in amoris estum coniecissent“¹⁶; naglašava takođe da je Beatriče izvršila ogroman uticaj na način života koji je Matiji do njenog dolaska bio svojstven, te da se on do te mere drastično izmenio da je čak, među običnim svetom, postao predmet poruge i zaradio epitet „uxorius“¹⁷ (uprkos anahronizmu, ovo bi se najpreciznije prevodilo kao „papučar“). Dakle, baš kao što je, dirnuta nesrećom svojih sunarodnika, upravo Beatriče izvršila presudan pritisak na supruga da pošalje trupe u odbranu Otranta, tako se papa s pravom nadao da bi bila kadra da ga odvrati i od daljeg sukoba sa Fridrihom. U prilog pretpostavci da su Kafareli i Bonfini u Ugarsku mogli doći sa identičnom misijom svedoči i podatak da su se njih dvojica odlično poznavali i bili bliski prijatelji: Bonfini je, kako je poznato, niz godina proveo u Askoliju i oženio se svojom zemljakinjom iz patricijske porodice, upravo u vreme kada je Kafareli tamo obavljao funkciju biskupa (do 1464. godine).

Okolnosti pod kojima je Bonfiniju dodeljen zadatak da napiše
Rerum Ungaricarum decades

Poznato je da je Matija Korvin dugo tražio pisca dostojnog da ovekoveči njegove podvige. Taj zadatak najpre je 1467. godine poverio Ivanu Česmičkom¹⁸, biskupu Pečuja, za koga i Bonfini ima samo reči hvale kada su njegovo obrazovanje i književni dar, a posebno besprekorno poznavanje grčkog i latinskog u pitanju: „Si Latine loquebatur, in urbe Roma, si Grece, mediis natum Athenis affirmasses. Nil barbarici actio et oratio redolebat. Natum ad carmen ingenium reputaveris; in prosa oratione non iniucundum“.¹⁹ No, kako je poznato, mladić je neslavno završio 1472. godine: uplevši se ozbiljno u politiku (baš poput Cicerona), stradao je bežeći pred Matijinim gnevom, a nakon propasti zavere velikaša koju je predvodio sa svojim ujakom Ivanom Vitežom od Sredne.

Na Matijinom dvoru boravili su brojni italijanski humanisti i Bonfini svakako nije bio prvi sa idejom da se poduhvati ovog ambicioznog historiografskog zadatka. Pomenućemo samo neke: Frančesko Čincio Beninkaza, Frančesko Bandini, Filippo Valori, Tadeo Ugoleti, Aurelio Brandolini, Galeoto Marcio, Ugolino Varini itd. Među njima Matija je posebne nade gajio u pogledu Galeota Marcija, ali je ovaj na kraju uspeo da iznedri tek neozbiljno anegdotsko delo *De egregie, sapienter et iocose dictis et factis serenissimi Regis Matthiae ad inclitum Ducem Joannem eius filium*. Stoga je sasvim umesno pretpostaviti da je, upoznavši se sa Bonfinijem pod okolnostima o kojima je već

---

¹⁶ Ibidem, 80.

¹⁷ Ibidem, 139.

¹⁸ L. Toth, Op. cit., 5.

¹⁹ A. Bonfinis, Op. cit., IV, 48.

bilo reći, kralj najzad prepoznao ličnost dostojnu narečenog zadatka. U nauci postoje različita mišljenja o tome koji je precizno angažman Matija ponudio italijanskom humanisti nakon njihovog prvog susreta. Jedni tvrde da je dobio nameštenje kraljičinog privatnog čitača, drugi da mu je kralj uz to poverio i sitnije književne poduhvate poput prevođenja Filostrata.²⁰ Sam Bonfini jasno kaže: „Nakon toga [kralj] mu [Bonfiniju] nije dao odobrenje da napusti Beč, već ga je uz visoku novčanu nadoknadu uposlio da, pišući usput šta mu se prohte, čita kraljici različita literarna dela kako se ona, stalno prateći Matiju na vojnim pohodima, ne bi sasvim otuđila od književnosti i filozofije. Bonfini je, iako protiv volje, prihvatio nameštenje, te je, kako ne bi zalud traćio vreme i dosađivao se po vojnim logorima, naredna tri meseca posvetio prevođenju Filostrata na latinski. Najpre je obradio Napuljske slike²¹, a potom Živote sofista i Pisma“.²² Dakle, prevođenje Filostrata nije bio nikakav zadatak, već njegov način da što korisnije provede slobodno vreme tokom neprijatnog boravka u vojnim logorima prilikom opsade Bečkog Novog Mesta.

Kada su precizno Bonfiniju dodeljeni čast i zadatak da napiše *Rerum Ungaricarum decades*, nije poznato. On sam tvrdi da je delo započeo pre Matijine smrti. Izvesno je, dakle, da je za taj podvig zvanično ovlašćen između 1487. i 1490. godine. Izvesno se zna i da je nakon Matijine smrti nastavio sa pisanjem, i to po želji i nalogu novog kralja, Vladislava II Jagelonca. Takođe je očigledno da je, iako nije pristigao na dvor u prvim talasima humanista koji su tamo hrlili iz Italije – jer za boravak na dvoru bilo je neophodno posebno odobrenje kraljevo – za veoma kratko vreme stekao veliko poverenje i simpatije Matije Korvina. Pretpostavlja se da se među ostalim svojim sunarodnicima, neretko nemoralnim, sklonim sitnim zavistima, pakostima, razmiricama i podmetanjima, a na sve ne uvek ni dovoljno obrazovanima,²³ jednostavno istakao ne samo temeljnim znanjem već i uistinu čestitim i viteškim karakterom. Tako je za vrlo kratko vreme kod Matije zadobio poseban status i svoje sunarodnike ostavio u senci.

Činjenicu da sam Bonfini nije prema Matiji gajio tek prolaznu, iracionalnu očaranost, već je u njemu uistinu, i pre nego što se sa njim zvanično upoznao, video jedinu ličnost svoje epohe uklopivu u ideal herojske figure-zaštitnika svekolikog hrišćanstva, potkrepljuje i njegovo ranije delo *Symposion*, nastalo u Rekanatiju između 1480. i 1485. godine. Delo obiluje neverovatnim brojem najsitnijih pojedinosti o životu ugarskog kralja i njegove supruge koje nikako nisu izmišljene, već su, po svemu sudeći, svedočanstva očevidaca iz kojih je Bonfini crpao književnu građu i sa kojima je morao imati kontakta zahvaljujući činjenici da je hrišćansko svetilište u Loretu svakodnevno primalo ogroman broj hodočasnika i posetilaca iz inostranstva. Tako i pre nego što je prvi put otputovao u

---

²⁰ G. Amadio, Op. cit., 152.

²¹ Ovo delo, danas pripisano istoimenom piščevom zetu, Filostratu sa Lemna, kako mu i ime kaže, detaljno opisuju 64 umetničke slike iz jedne galerije u Napulju. Vrlo je interesantno za istoričare umetnosti jer daje detaljan uvid u način na koji su ondašnji slikari tretirali brojne teme iz mitologije i svakodnevnog života.

²² A. Bonfinis, Op. cit., IV, 143.

²³ Amadio čak citira rečenicu jednog ugarskog istoriografa koji, povodom boravka silnih Italijana na dvoru ugarskog kralja, ističe da su Ugari vazda bili skloni da olako naslednu na opsenarstvo i prevarantstvo Italijana: „Ungari enim italicea genti fraudem maxime obicere solent“, G. Amadio, Op. cit., 154.

Ugarsku, Bonfini iznosi zadivljujuće minucioznosti²⁴: da Beatriče odlično poznaje dela slavnih antičkih pisaca poput Vergilija i Cicerona; da tečno govori latinski; da je u prvo vreme braka sa Matijom sa njim i razgovarala na latinskom jer još uvek nije znala mađarski; da ju je užasavala ugarska verzija latinskog, deformisana i prepuna varvarizama; da je sanjala o tome da Matiji rodi slavne naslednike (još uvek, razume se, ne sumnjajući da neće imati dece); da se Matiji neretko obraćala sa „oče“, a on njoj sa „kćeri“ – sve zbog velike razlike u godinama među supružnicima; da joj je Matija, u svom odsustvu, poveravao upravljanje nad teritorijama osvojenim u Austriji; da se humanista Galeoto Marcio neretko vladao veoma nedolično; da su Ugari generalno bili izuzetno neumereni u jelu i piću; da je Matija u više navrata bogato darivao Frančeska i Đovanija od Aragona (sa tačnim popisom poklona) i slično.

Dalje, Bonfinijev dolazak u Ugarsku dobrim delom zasnovan je i na poslovičnom italijansko-mađarskom prijateljstvu. Odnosi između Ugara i Italijana nisu, doduše, od samog početka bili takvi: većina ranijih istoričara, a potom i Bonfini, navode da Ugari potiču od plemena Huna i Avara, tj. da su Italijanima morskog, mongolskog porekla. Jedan tamošnji hroničar iz XI veka opisuje ih kao „izrazito okrutan narod, gori od zveri, lišen svakog saosećanja i ljudskosti, a uz to ohol, prevrtljiv, nemuš i sklon svakovrsnim prevarama“.²⁵ Njihova krvava haranja po gornjoj Italiji započela su 899. godine, nastavila se potom do srednje Italije 940. godine, a 951. prodrli su i u Franačku. Konačno im je dalji prodor zaprečio Oton I 955. godine, nakon čega su primili hrišćanstvo i vremenom se transformisali. Kao uspomena na njihovo poreklo ostao je aglutinativni jezik koji Bonfini, u humanističkom duhu, naziva „lingua barbarica“. Nakon narečenog perioda nastupilo je zblizavanje dva naroda, a Bonfinijev odlazak Matiji Korvinu i činjenica da je baš jedan Italijan ovekevećio najsajniji period ugarske istorije svakako predstavlja kulminaciju bliskih i prijateljskih odnosa Italije i Mađarske. Na sve, pišući *Rerum Ungaricarum decades*, Bonfini bez sumnje ide stopama velikog istoriografa epohe Oktavijana Avgusta, Tita Livija: Budim je poput novog Rima, varvari sa kojima ratuje negdašnji Rim smenjeni su Turcima, a Matija Korvin je, upravo poput Oktavijana, pokrovitelj umetnosti i nauke, vazda okružen ljudima od talenta. Bonfini, baš kao i Livije, daje svom spisu strukturu dekada, samo ideal u srži njegovog stvaralaštva nije negdašnja *respublica Romana*, već *respublica Christiana*, te ličnost ugarskog kralja kao zaštitnika opšteg interesa svih hrišćanskih država.

Nisu, međutim, svi Bonfinijevi uvidi hvalospjevni do te mere do koje to ističu Amadio i njegovi prethodnici. O portretu samog Matije, povremeno iznenađujuće realističnom, biće reči kasnije, a ovom prilikom spomenućemo samo pojedine piščeve opaske o mentalitetu i običajima Ugara. Praveći, recimo, paralelu između Ugara i Čeha, u sklopu kratkog efektnog ekskursa tokom pripovesti o susretu Matijinom sa kraljem Vladislavom u Olomucu, italijanski humanista ističe lepotu, negovanost, te dopadljivost, uglađenost i otvorenost Čeha. Segment zaokružuje njihovim poređenjem sa Ugarima, i to ovim rečima: „Ugari su pak daleko siroviji, ogrubeli od ratovanja, strogog su i povučenog držanja, nisu naročito raspoređeni prema strancima, zatvoreni su i poprilično oholi i

---

²⁴ G. Amadio, Op. cit., 164–167.

²⁵ Ibidem, 168.

prepotentni, a odeća i oprema za konje im je veoma luksuzna i skupocena. Sem za oružje i hranu ne haju ni za šta, neustrašivi su i ratoborni, užasavaju se mira i dokolice – teže samo časti i slavi i trude se da ih oružjem dosegnu²⁶. Više je no očigledno da na njih, uprkos isticanju pojedinih vrlina, ne gleda sa posebnom simpatijom.

Još oštriji je u opisu tvrdoglavosti, nazadnosti i ograničenosti Ugara, te njihovog žilavog otpora svakoj novini koja bi mogla da ih učini rafiniranijim, a njihov stil života kvalitetnijim. Evo kako Bonfini slika njihove reakcije na Matijina pregnuća – svakako posledicu uticaja Beatriče Aragonske na kralja – da svoje sunarodnike barem malo izdigne iz prostote na koju su bili naviknuti: „Ugari, nenaviknuti na uživanje i gotovo bez ikakve političke kulture, jako su teško podneli sve ove promene. Ljutili su se zbog krupnih izdataka, optuživali Matiju da se igra novcem, spočitavali su mu da je bilo pametnije da su sve one silne poreze plaćali zarad nečeg smislenog i korisnog, a ne zarad taštine i budalaština. Zamerali su mu da se odrekao štedljivosti i trezvenosti negdašnjih ugarskih kraljeva, napustio stroga moralna načela predaka, te usvojio feminizirane manire i luksuz Italijana i Nemaca. Gundali su da je kralj upropastio zemlju stranim i ženskastim običajima i još mnogo toga, jer su uistinu teško podneli promene i sve ih olako karakterisali kao loše. Matija je pak, kao zaštitnik umetnosti i pokrovitelj talentovanih ličnosti, osuđivao prostotu i neukost svojih sunarodnika, te njihovo odsustvo elementarne kulture i manira. Grozio se negdašnjih sirovih i surovih običaja, nastojao da kultiviše narod, plemiće podsticao na obrazovanje u političkim naukama, bodrio ih da svako prema svojim mogućnostima poradi na preuređenju svog životnog prostora. Trudio se da se Ugari uglađenije ophode i civilizovanije odnose prema strancima, jer su on i njegovi sunarodnici ranije bili poznati kao poslovično ksenofobični. Pozivao ih je, jednom rečju, da se povedu za njegovim sopstvenim primerom“.²⁷

Dalje, uprkos činjenici da u VIII knjizi na sva usta hvali disciplinu, entuzijazam, spartansku izdržljivost i skromnost te visoka moralna načela ugarskih vojnika,²⁸ Bonfini istovremeno ne preza od zastrašujuće naturalističkog prikaza slavlja i gozbe ugarske vojske na čelu sa Matijinim velikašima i vojskovođama Pavlom Kinižijem i Stefanom Batorijem, a sve na bojnom poprištu, među leševima poginulih u bici kod Hlebnog polja 1479. godine: „Na poprištu bitke postavljene su, dakle, trpeze, dok su okolo u ogromnom broju ležala trupla – bukvalno gde god da se čovek okrene u krugu od oko 3 km, naleteo bi na telesinu. Nakon što je iznesena hrana na stolove, vojnici su se pručili kraj njih i vino i obrok ubrzo su ih sasvim okrepili i razgalili. Sa njima su obedovali i brojni doskorašnji zarobljenici što su nakon bitke takođe učestvovali u pljačkanju turskog logora. Za večerom se orila vojnička pesma i na licu mesta skladali su se stihovi u slavu pobede i dvojice vojvoda, a kad ih je vino dovoljno ugrijalo, vojnici su skočili na noge i zaplesali. Još uvek nauružani igrali su uz opšte ovacije i oduševljenje, trudili se da noć učine što nezaboravnijom izazivajući osmehe odobranja prisutnih. Tražili su i od Pavla da im se pridruži, a on je ustao i stao u samu sredinu razigranih plesača. Sa zemlje je zubima, ni najmanje se ne pomažući rukama, sa hrpe neprijateljskih leševa podigao dva trupla i tako

---

²⁶ A. Bonfinis, Op. cit., V, 98.

²⁷ Ibidem, VII, 135–136.

²⁸ Ibidem, VIII, 154.

ih držeći žustro zaplesao dok su ga ostali posmatrali više sa divljenjem nego smejući se.²⁹

Na isti način mučni su i prizori početka Matijinog pohoda na Austriju 1477. godine. Već na početku vojnih operacija kralj je poslao odrede lakih konjanika koje su činili Srbi da, kao lako i brzo pokretna prethodnica, poharaju teritoriju ovostrane Austrije. Za dočaravanje njihovih zverstava i odsustva svake samilosti Bonfini, što je veoma zanimljivo, koristi jake reči i slika veoma uznemirujuće prizore – upravo onakve kakvi se u tekstu mogu pronaći isključivo kada je reč o turskim pohodima na hrišćane: „Nakon što se 15. jula stacionirao u ovom gradu, Rašani su na svojim brzim i okretnim konjima izvršili invaziju na ovostranu Austriju. Iako stanovništvo gotovo i nije pružalo otpor, bespoštedno su pljačkali, palili sela, ubijali ljude bez obzira na pol i godine; gde god da su se obreli, sejali su smrt; smatrajući da će se tako dokopati bogatijeg plena, radije su se odlučivali na pokolj nego na zarobljavanje; ognjem i mačem opustošili su sve pred sobom, poharali crkve i, lišeni svake samilosti i ljudskosti, razarali i božansko i ljudsko bez ikakve razlike. Lokalno stanovništvo bilo je do te mere užasnuto i uplašeno da su i okolni gradovi ponudili predaju“.³⁰

Bonfini i Livije

Česta je i već okoštala opservacija da je Tit Livije, rimski historiograf iz Padove, bio, kako stilom i strukturom dela tako i ciljem sa kojim je ono pisano, glavni uzor Bonfiniju pri sastavljanju *Rerum Ungaricarum decades*, a neretko se povlači i paralela u odnosu Livije–Avgust i Bonfini – Matija Korvin. Odnos Livija i Avgusta i danas predstavlja ključno pitanje pri vrednovanju Livija kao istoričara,³¹ a stavovi naučnika prilično su oprečni. Za jedne je on sasvim politički nezavisan u odnosu na princepsa i takve zaključke najčešće potkrepljuju čuvenom Tacitovom rečenicom (*Anali*, IV, 34). Reč je o segmentu odbrane Kremucija Korda, istoričara i Tiberijeve savremenika, pred optužbom da odviše u svom opusu ceni Cezarove ubice. Kremucije Kord poziva se na primer iz bliske prošlosti, upravo na Livija, koji nije prezao da otvoreno neguje i izražava visoko mišljenje o Gneju Pompeju, uprkos prijateljstvu sa Avgustom, posinkom Pompejevog najljućeg političkog protivnika Gaja Julija Cezara. Drugi pak svoj stav da je Livije čitav svoj spisateljski talenat upregnuo zarad veličanja i propagande Avgustovog režima temelje na pojedinim mestima u delu u kojima procenjuju da princepsu otvoreno laska, ili mu se pak suptilno dodvorava. Nesumnjivo je da su Avgust i Livije bili u prijateljskim odnosima, no danas je teško suditi do koje mere su njihove lične relacije uticale na objektivnost Livija kao historiografa, a nadalje zbog činjenice da su ključni delovi njegovog spisa – upravo oni posvećeni vremenu građanskih ratova, a kojima je pisac bio očevidac – na nesreću izgubljeni.

Što se pak tiče istorijske građe za Livijevo delo, izvesno se zna da su u njegovo vreme dokumenti i arhivska građa bili teško dostupni, te se on mahom koristio već postojećim istorijskim spisima, neretko već delimično ili sasvim stilski uobličeni. Sam

---

²⁹ Ibidem, VI, 113–114.

³⁰ Ibidem, V, 81–82.

³¹ Tit Livije, *Istorija Rima od osnivanja grada* (predgovor i prevod: Miroslava Mirković), Beograd 1991, X.

kaže da se služio delima analista – Valerijem Ancijem i Klaudijem Kvadrigarijem za stariju epohu, a potom i Licinijem Macerom, Elijem Tuberonom, Antipatrom, Polibijem, Katonom Starijim, Posejdonijem, Sizenom, Cezarom i Avgustovim memoarima.³²

U literarnom pogledu Livije je još u antičko doba svrstavan među najbolje pisce. Kvintilijan, profesor retorike, njegov raskošan stil karakteriše kao „*lactea ubertas*“ („mlečno obilje“) i stavlja ga rame uz rame sa Herodotom. Jednako laskavo mišljenje o njemu imao je i Seneka:³³ „Ut est natura candidissimus omnium ingeniorum aestimator Titus Livius“, a isto tako o njemu se, puni zanosa, pohvalno izražavaju Plinije Mlađi i, znatno docnije, Dante. U stilskom pogledu Livije svakako sledi Ciceronov primer, ali sa manje matematičke preciznosti i strogosti, a više lepršavosti, što, uostalom, i priliči delu koje piše. U Rimu njegovog vremena, naime, držalo se da „ukoliko neko piše o događajima o kojima su već pisali drugi, onda treba da ih nadmaši ne istinitijim nego lepše napisanim prikazom“. ³⁴ Neke principe, nadasve dramatičnu naraciju istorijskih zbivanja protkanu tragičkim patosom, Livije preuzima od helenističkih istoriografa. Takođe u delo neretko inkorporira čitave, često sasvim izmišljene, govore i to najčešće pri opisivanju toka pregovora, unutrašnjeg političkog života Rima ili zarad stvaranja vernijeg portreta neke ličnosti.

Da krenemo sada u paralelnu analizu Bonfinija i njegovog istoriografskog dela: italijanski humanist jeste, bez sumnje, veoma drag Matiji Korvinu i oni su u prijateljskim odnosima. Delo obiluje brojnim panegiricima ugarskom kralju, ali se takvim, uostalom sasvim očekivanim opštim mestima, oštro suprotstavljaju i veoma iznenađujući realistični uvidi u njegovu ličnost i postupke, bez zazora se slikaju kraljeve mane, pa čak iznose i neprijatne pojedinosti i kritikuju pojedini potezi. O portretu Matije Korvina u *Rerum Ungaricarum decades* biće zasebno reći malo docnije. Bonfinijevo delo je, na koncu, sačuvano u celini – tu su, dakle, i oni segmenti koji u Livija nedostaju, nadasve dobar deo IV dekad e i polovina V u kojima se opisuju događaji kojima je pisac i sam bio očevidac i njegovo nam je svedočanstvo više nego dragoceno, te narečeni segmenti bez ikakve sumnje predstavljaju izuzetno važan istorijski izvor.³⁵ Za starije periode ugarske istorije Bonfini se, baš poput Livija, u sastavljanju *Rerum Ungaricarum decades* oslanja na spise

³² M. Budimir, M. Flašar, *Pregled rimske književnosti (de auctoribus Romanis)*, Beograd 1996, 399.

³³ G. Amadio, Op. cit., 209.

³⁴ Tit Livije, Nav. delo, XXV.

³⁵ Više o tome: Milica Kisić, *Antonio Bonfini o istorijskim prilikama u Ugarskom kraljevstvu 1464. i 1465. godine*, Izvori o istoriji i kulturi Vojvodine, zbornik radova 2 Novi Sad 2010; S. Božanić, M. Kisić, *Vlad III Cepeš Drakula, između istorije i legende, u delu italijanskog humaniste, Zbornik u čast prof. dr Lije Magdu, Novi Sad 2013*; M. Kisić, S. Božanić, *Antonije Bonfini o prilikama u Ugarskom kraljevstvu 1465–1467. godine*, Zbornik: *Srednjovekovna naselja na tlu Vojvodine. Istorijски процеси и догађаји*, Novi Sad 2013; S. Božanić, M. Kisić, *Rerum Ungaricarum Decades, decas IV, kao izvor za proučavanje istorije srednjovekovne Ugarske u periodu od 1464. do 1465. godine*, Zbornik: *Srednjovekovna naselja na tlu Vojvodine. Istorijски процеси и догађаји*, Novi Sad 2013; С. Божанић, М. Кисић, *О Ивану Вутезу од Средне у делу Rerum Ungaricarum Decades*, Истраживања 23, Нови Сад 2012; M. Kisić, *Ustanak u Moldaviji 1467. godine kroz pero Antonija Bonfinija*, Vojvođanski prostor u kontekstu evropske istorije, Zbornik radova, Novi Sad 2012; S. Božanić, M. Kisić, *Lice i naličje jednog vladara: portret Matije Korvina u istoriografskom spisu italijanskog humaniste*, Godišnjak Filozofskog fakulteta / Univerzitet u Novom Sadu, u štampi.

ranih analista. Ipak, neretko prema njima zauzima zdrav oprez i distancu. Česte su u prve tri dekade formulacije poput: „ineptos et somniculosos Annalium scriptores non sectamur“; „si Ungarorum Annalibus tribuendum est“; „si Ungarorum credendum est Annalibus“ i slično. U pogledu pak događaja čiji je i sam bio savremenik (a koji uostalom jesu tema IV dekade – osnovnog predmeta ove disertacije), ali kojima nije bio direktan očevidac ili o njima nije imao dovoljno pouzdanih podataka, Bonfini zauzima jednako uzdržan stav i ne libi se da naglasi kako nešto ne zna zasigurno, ili kako mu pozadina kakvog zbivanja nije sasvim jasna i shvatljiva.

Pri sastavljanju *Rerum Ungaricarum decades*, Bonfini se, osim antičkim piscima poput Herodota, Strabona, Plinija, Plutarha, Livija i Cezara, služi i Jordanesovim delom *De origine actibusque Getarum* iz VI veka (posebno u segmentu posvećenom historiji Huna i Gota). Pišući o Langobardima i Avarima, oslanja se na spis Pavla Đakona iz VIII veka *Historia Langobardorum*, a za historiju Franačke služi se Ajnahardovim delom iz IX veka *Vita Karoli Magni*. Osnovni pak njegov izvor za historiju Ugarske predstavlja Turocijeva hronika, za koju se pretpostavlja da je štampana 1488. godine.³⁶ Koristio je takođe i dela Otona Frajinškog (*Chronicon seu rerum ab initio mundi ad sua usque tempora libri octo* iz XII veka), Andrije Dandola (*Istorija Venecije* iz XIV veka), Marina Sanuda (*Istoria del regno di Romania sive regno di Morea* iz XIV veka), Flavija Bjonda (*Historiarum ab Inclinacione Romanorum Imperii i Italia illustrata* iz XV veka), kao i Eneje Silvija Pikolominija, potonjeg pape Pija II (čitav segment III knjige III dekade Bonfinijevog dela naslovljen *De Bohemorum origine ac gestis* preuzet je iz Pikolominijevog dela *De duobus amantibus*,³⁷ popularne golicave ljubavne pripovesti o Eurijalu i Lukreciji, koje se potonji papa docnije stideo).

Upravo poput Livija, Bonfini organizuje 45 knjiga svog spisa u dekade, a naracija mu je, ponovo u duhu antičkih majstora, neretko protkana brojnim živopisnim realnim ili izmišljenim govorima. Što se stila i jezika tiče, pisac u duhu svog humanističkog obrazovanja uzore traži u antici, a ne u iskvarenom latinitetu srednjovekovnih književnika. Njegov jezik najviše podseća upravo na Livijev, ali povremeno i na Cezarov. Katkad su njegove rečenice raskošne i komplikovane, katkad perfektno logički ustrojene i odsečne poput Cezarovih. U većini slučajeva pridržava se pravila klasične latinske sintakse, ali je s vremena na vreme, upravo u duhu srednjeg veka, prema njima krajnje ležeran. U tekstu IV dekade postoji i niz drugih primera jezičkih deformacija karakterističnih za srednji vek i sve će one biti identifikovane, te posebno komentarisane u okviru poglavlja posvećenog jezičkoj analizi. Kako ćemo imati prilike da uočimo, IV dekada obiluje i brojnim grecizmima – i onima zvanično zabeleženim u rečnicima klasičnog, poznog i srednjovekovnog latinskog jezika, ali i onim koji to nisu – što je, po svemu sudeći, posledica činjenice da je Bonfini i ovim jezikom sjajno vladao, te bio autor prevoda nekolicine dela sa grčkog na latinski jezik. U tekstu ćemo, što je posebno zanimljivo, naići i na latinske reči i izraze koji nisu nikada zvanično zabeleženi u vokabularu srednjovekovnog latiniteta.

---

³⁶ L. Toth, Op. cit., 10; G. Amadio, Op. cit., 226.

³⁷ L. Toth, Op. cit., 12.

Na čemu se zasniva uvrežena ideja da je Bonfini na ugarski dvor došao na izričit poziv Matije Korvina

U nauci postoje različita mišljenja o tome koliko se puta Bonfini vraćao u Rekanati nakon svog prvog putovanja u Ugarsku, pre nego što se u Budimu trajno nastanio. Najprihvatljivije deluje Amadijeva teza³⁸ da se pisac u domovinu najpre vratio krajem 1487, odnosno početkom 1488. godine, kako bi obavio sve važne poslove neophodne za skoro preseljenje, te da bi dao otkaz na mesto predavača u Rekanatiju. Drugi put vratio se krajem 1488. godine i to da bi pribavio građu i literaturu na temu antičke Panonije, korisne za pisanje *Rerum Ungaricarum decades*. Svakako se, kako je već naglašeno, služio spisima ugarskih analista, ali je ovde pribavio i drugu literaturu, prvenstveno dela antičkih autora. Amadio naglašava da se sva potrebna dela svakako nisu mogla naći u Korvinovoj biblioteci, te da je Bonfini verovatno pribavio i istoriografske spise humanističkih pisaca za koje je smatrao da su mu mogla biti od pomoći. Takođe drži da je Bonfiniju u potrazi za knjigama pomagao i stariji sin Frančesko, koji je u to vreme već bio završio studije medicine. Poslednju pretpostavku bazira prvenstveno na činjenici da je prisustvo Bonfinija, baš u društvu sina, sasvim pouzdano zabeleženo 16. jula 1489. godine u svetilištu u Loretu (Bogorodičinoj crkvi u Loretu), prilikom sprovođenja obreda egzorcizma nad izvesnom Antonijom, suprugom nekog Pjetra Torselinija iz Grenobla, grada u Francuskoj.³⁹ Upravo citirajući isti izvor, Amadio naglašava da je dotični pisac, nabrajajući svedoke obreda, pomenuo i Bonfinija kao dugogodišnjeg predavača u Rekanatiju koji: „ad serenissimum Matthiam regem Ungariae ab ipso *arcessitus* abiit, cui praeter caetera Ungariae Monarchiae decades inscripsit“. Amadio upravo u ovome vidi poreklo uvrežene zablude da je Bonfini i na svoj prvi put u Ugarsku otišao na zahtev i konkretan poziv kraljev: verovatno je pisac, pri svom poslednjem povratku u Rekanati, kao izgovor što ne može da nastavi sa podučavanjem naveo činjenicu da ga Matija traži / treba u Ugarskoj (ital. *e stato richiesto*). Potonji istoričari, objašnjava dalje Amadio, znali su zapravo samo za jedno putovanje Matijino u Ugarsku, te su tako pogrešno izveli zaključak da je upravo taj njegov odlazak bio na izričit kraljev poziv. Tako, kaže Amadio, izvesni kasniji istoriograf Kalkanji, prevodeći maločas citiran odlomak sa latinskog na italijanski, za latinsko „*arcessitus*“ koristi italijansko „*chiamato*“, što dodatno pojašnjava korene narečene zabune i čini Amadijevu teoriju vrlo verovatnom.

Portret Matije Korvina

Već je ranije bilo reči o tome da je Antonio Bonfini svojevremeno ugarskom kralju u Recu predstavio svoju knjižicu o poreklu loze Korvina. Isto ovo delo pisac je docije inkorporirao u IV i IX knjigu III dekade spisa *Rerum Ungaricarum decades*. Ovde on iznosi podatke da loza Hunjadi potiče od drevne rimske porodice Valerija Korvina

---

³⁸ Više o tome: G. Amadio, Op. cit., 214–220.

³⁹ Amadio ovde u celini citira zanimljiv segment iz dela *Teatro Storico della S. Casa Nazarena del Martorelli*, pisca Dirolama Andelite, sa detaljnim prikazom isterivanja 7 različitih demona poimence koji su, navodno, zaposeli nesrećnu ženu.

(otud, tobože, i predstava gavrana na kraljevom porodičnom grbu: lat. *corvus*, -i, m. – gavran), ne libeći se da ih potkrepi lažnim epigrafskim spomenicima, navodno pronađenim na teritoriji Panonije. U narečenom segmentu možemo pročitati i da Bonfini Rumune iz Transilvanije tretira kao direktne potomke legionara i kolona cara Trajana i potonjih rimskih imperatora koji su naseljavali negdašnju provinciju Dakiju. Bonfini takođe iznosi sasvim pogrešnu etimologiju toponima Panonija, povezujući ga sa imenom drevnog božanstva Pana. Ovakvim pristupom, sasvim se uklapa u šablon „tipičnog dvorskog istoričara iz epohe Renesanse koji, kako bi proslavio svog vladara, mirne duše objavljuje potpune izmišljotine“.⁴⁰

I bez sumnje, italijanski humanista u više navrata (posebno u IV dekadi koja i jeste posvećena vladavini Matije Korvina) iznosi čitave panegirike ugarskom kralju, te otud i uvrežen, premda olako donesen sud, da on u svom delu pred čitaoce iznosi krajnje neobjektivan i idealizovan portret ove ličnosti.⁴¹ Premda i inače svaki istorijski izvor valja čitati i eksploatisati sa zdravom dozom opreza, te ga posmatrati kao tek delić mozaika čijom brižljivom rekonstrukcijom samo naslućujemo istinu o prošlosti, ipak čitajući IV dekadu Bonfinijevego spisa neretko ostajemo iznenađeni smelošću pisca, a naša očekivanja da o kralju slušamo isključivo dodvoričke floskule i hvalospeve postaju prijatno izneverena. Budući da se u dosadašnjoj literaturi posvećenoj Bonfiniju i spisu *Rerum Ungaricarum decades* neprekidno ističe da italijanski humanista neumereno hvali i idealizuje Matiju Korvina (što je, uostalom, i maločas naglašeno), pokušaćemo ovde da, nakon detaljne konkretne obrade i prevoda IV dekade, iznesemo nekolicinu epizoda koje ilustruju upravo suprotno, te da na taj način dokažemo kako se pisac, uprkos nespornom divljenju prema kralju, ipak trudio da o njemu piše *sine studio*.

Prva od njih svakako je opis neuspele opsade Zvornika 1465. godine koja je okončana opštom pometnjom ugarske vojske na sam pomen mogućeg Mehmedovog dolaska, te haotičnim povlačenjem Matije i njegovih saboraca, takvim da su bežeći glavom bez obzira pred bedemima grada ostavili skupocene topove, opsadne sprave i sveukupnu vojnu opremu. Bonfini se ni najmanje ne usteže da čitav događaj nazove sramotnim: „Tako se silom prilika zgodilo da oba vladara podele istu sudbinu: baš kao što je svojevremeno Mehmed kod Jajca ostavio opremu i topove na sam pomen Matijinog imena, tako se sada i ugarska vojska zahvaljujući Emeriku sramno dala u beg pred Zvornikom“.⁴² Pisac, istina, svaljuje deo odgovornosti na Emerika, jednog od kraljevih vojnih zapovednika koji je pri opsadi grada bio teško ranjen i čak izgubio oko, epizodu donekle ublažava reminiscencijom na sličan beg Turaka pred zidinama Jajca, no oštar i beskompromisan izbor epiteta u sintagmi „*turpis fuga*“ ostaje duboko urezan u svest čitalaca.

Pisac se takođe ne libi da ilustruje priličnu svirepost i likovanje Matijino pri porazu i zarobljavanju češkog odmetnika Švehle. Pred čitaoce kao na kakvoj pozornici

---

⁴⁰ L. Toth, Op. cit., 17.

⁴¹ P. Rokai, Z. Dere, T. Pal, A. Kasaš, *Istorija Madara*, Beograd 2002; L. Toth, *Bonfini in Ungheria*, Ascoli Piceno, 1928; G. Amadio, *La vita e l'opera di Antonio Bonfini, primo storico della nazione ungherese in generale e di Mattia Corvino in particolare*, Montalto Marche 1930; I. D. Lazar, *Antonio Bonfini, storico umanista Ascolano* (traduz. Tamas Laszlo Simon), Ascoli Piceno 1993.

⁴² A. Bonfinis, Op. cit., I, 4.

izranja plastična kompozicija od 250 razapetih izgrednika sa vođom u središtu, namerno tako izloženih pred bedemima Kostolanja da čitav užasni prizor iz grada mogu da prate ostali pobunjenici. Nakon sasvim očekivane predaje, doznajemo da ih Matija prepušta prefektu Mihailu Čoboru, ozloglašenom ugarskom Drakonu, a ovaj tih preostalih 300 muškaraca i 200 žena kažnjava tajnim utapanjem u Dunavu, postepeno, u malim grupama i sve pod krinkom da ih tobože oslobađa. Bonfini takođe ne izostavlja podatak da se „saučesništvo“ pomenutih 200 kurtizana sastojalo tek u tome što su mrtvog Švehlu oplakivale: „*trecenti ibi capti sunt, ducente vero muliercule, que pari scelere victum queritabant*“.⁴³

Jednako iznenađujuća je i epizoda iz Matijinog krstaškog pohoda protiv negdašnjeg tasta, češkog kralja Đorđa Pođebrada, 1468. godine. Naime, nakon nekoliko neuspešnih pokušaja pregovora, Matija i Pođebrad pri jednom od svojih susreta nastoje da pitanje češke jeresi razreše na uistinu zbunjujuć način – dvobojem dvorskih luda – što razume se, makar bilo i neslana šala, izaziva zgroženost prisutnog papskog legata, a Matiju i čitav njegov pohod na Češku, pa čak i odnos prema „jedinoj ispravnoj“ katoličkoj veri, odslikava kao poprilično frivolne. Citiraćemo prevod narečenog segmenta, inače u originalu jezički besprekornog, te zadivljujuće živopisnog i efektnog:⁴⁴ „Između dva logora podignut je šator za održavanje pregovora, a oni su se odvijali i nasamo i u prisustvu plemića i nisu prošli bez žestokih rasprava. Organizovana je i svečana gozba, a svakako вреди ispričati šta se na njoj zbilo: piru su prisustvovala i dvorske lude – jedna Pođebradova, druga Matijina, sa ciljem da svojim dosetkama barem malo ublaže ozbiljnost situacije. Među ostalim satrapima bio je tu i gubernator češkog kralja po imenu Zdenko, pristalica katolicizma i vrlo naklonjen Korvinu. Gubernator, inače vrlo duhovit čovek, u jednom trenutku obratio se obojici vladara sa šaljivim predlogom da se verski spor razreši dvobojem dvorskih luda, te da ishod odluči koja je verzija katoličanstva ispravna. Oni su predlog veselo prihvatili i svaki je dobacivanjima i aplauzom bodrio svoju ludu na megdan. Lude su pokazivale jednaku srčanost, Pođebradova je, doduše, bila znatno krupnije građe, ali se nije moglo sa sigurnošću suditi o njihovoj snazi. Svejedno, većina se kladila da će zbog neverovatne korpulentnosti pobediti Pođebradov čovek. Tako su se lude uhvatile u koštac uz glasno navijanje prisutnih, a na potpuni užas papskog legata koji je sa gorčinom posmatrao to neozbiljno poigravanje sa važnim verskim pitanjem. Svi su se namah uozbiljili kao da rvanje dve lude uistinu odlučuje o spasu tela i duša tolikih ljudi, a takmaci su se dali u borbu trudeći se iz petnih žila. Tobožnji dvoboj tekao je u neizvesnosti – čas je delovalo da će Čeh nadvladati Ugarina, čas obrnuto, kako god, obojica su se tukli i rukama i nogama uz bodrenja i povike sa svih strana. Najzad, kao nadahnut božanskom silom, Ugarin je uspeo da podigne ogromnu telesinu svog protivnika i taman se bio spremao da ga svali na zemlju, kad se sa strane umešao neki Čeh i udario ga kako bi sprečio da mu sunarodnik bude oboren. Na to je pritrčao Zdenko, sudija dotičnog nadmetanja, i raspalio šamar izgredniku, na šta je nastao opšti metež i svi su se već bili podigli na oružje. Situacija se izgledila tek na intervenciju Matije i Pođebrada, pa su svi ubrzo ponovo u miru seli za sto. Pošto je gužva utihnula, češki kralj se kipteći od besa

---

⁴³ Ibidem, I, 7.

⁴⁴ Ibidem, I, 29–30.

obratio gubernatoru: 'Samo da znaš, Zdenko, nikad ti neću zaboraviti to što si danas ugrozio dobre i prijateljske odnose mene i mog sina, to što si među nama gotovo izazvao oružani sukob! Sreća tvoja da je Matija sad ovde prisutan, samo zbog toga nećeš biti kažnjen. Preći ću ti preko svega isključivo iz poštovanja prema njemu!' Gozba se tako završila bez ikakvog razrešenja problema i svaki se kralj vratio u svoj logor.“

Sledi zatim i Bonfinijevo detaljno izlaganje na temu masovne zavere koju su protiv kralja, pod vođstvom Ivana Česmičkog i njegovog ujaka Ivana Viteza od Sredne, negdašnjeg vaspitača i najvernijeg saradnika Matijinog, podigli ugarski plemići 1471. godine. Italijanski humanist ne preza od toga da na ovom mestu eksplicitno iznese sliku koju su o kralju imali njegovi najbližiji saradnici: „Uopšteno gledano, čitav plemićki stalež video je u Matiji nasilnika i tiranina koji se više nije ni trudio da tu činjenicu sakrije, već je otvoreno podrazumevao slepu poslušnost na svaki svoj mig. Saradnici i glavari, svojevremeno od velikog uticaja na kralja, sada su se osećali poniženo i teško podnosili takvu promenu“.⁴⁵ Obraćajući se poljskom kralju Kazimiru sa molbom da u Ugarsku pošalje svog sina kako bi on, nakon Matijinog svrgnuća, postao novi vladar, negdašnji Korvinovi saborci, kako prenosi Bonfini, izgovaraju i ove, vrlo uvredljive reči: „Istakli su da su svojevremeno nepromišljeno za svog vladara proglasili Korvina, čoveka neznatnog porekla, a da se on ubrzo pretvorio u tiranina jer, budući da nije bio plave krvi, nije ni umeo da se nosi kao kralj. Požalili su se da se Matija ustremio ne samo na neprijatelje već i na svoje ljude – da je sopstvenog ujaka, što mu je i pomogao da dođe na presto, uhapsio, te na kraju i izazvao njegovu smrt; da se sada na isti način okrenuo protiv očevih prijatelja koji su ga sve vreme čuvali, poštovali i nisu ga napuštali ni u najvećim nevoljama i opasnostima; da je čak uzurpirao i crkvenu vlast, obrušio se na sveštenstvo oduzimajući mu prihode i tako prekoračio granicu svetovne moći – da je, jednom rečju, sasvim izgubio razum“.⁴⁶ Opisujući pak kako se Matija izborio sa zaverom, Bonfini zauzima u najmanju ruku ambivalentan stav. Nakon ganutljivog prizora kraljevog zapravo promišljenog i tendencioznog pomirenja sa Ivanom Vitezom od Sredne, pisac nas obaveštava da ga je Matija, upravo kada je opasnost najzad uklonjena, ipak prevario i uhapsio. To je starcu, premda ga je kralj, svladan sećanjem na njegove velike zasluge i podvige, brzo oslobodio, samo ubrzalo kraj. Iako svesno traži (neubedljivo) opravdanje za Matijine osvetoljubive i ružne postupke, Bonfini se ne libi da ih u celosti pred nas iznese.

Najzad, za Bonfinijev portret ugarskog kralja veoma je interesantan i iznenađujuće realističan prikaz njegove smrti. Matija sa ovog sveta odlazi lišen, usled teškog moždanog udara, moći govora, krkljajući i stenjući danima, dok se oko njega tiskaju prestrašeni i zbunjeni lekari, te pogrženi saradnici koji se, iz preteranog strahopoštovanja, ne usuđuju čak ni da mu priđu ili mu na ma kakav način ublaže muke. Telo preminulog vladara, presvučeno u svečanu odeždu, izloženo je potom javno na grimiznom odru, ali je, kako nas informiše pisac, iako ispražnjeno od drobi, brzo počelo neprijatno da zaudara, i „zatvoreno je u zapečaćen kovčeg i predato Aladaru Bodogašparu, a on ga je otpremio u Stoni Beograd, gde je trebalo da se potom održi svečani sprovod“.⁴⁷

---

⁴⁵ Ibidem, III, 42.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Ibidem, VIII, 163.

Bonfini, dakle, i ovim konačnim naturalističkim opisom podvlači da je kralj bio daleko od sveca.

Sumirajući na koncu svoje utiske o pokojniku, italijanski humanista na kraju VIII knjige slika njegov sveobuhvatni portret. Uz brojne nesumnjive vrline, navodi i da je kralj „neretko uživao u pijanstvu, te bio veoma temperamentan i sklon da se žestoko naljuti“.⁴⁸ Ističe potom da „mu je mana bila izvesna nestalnost u ljubavi prema prijateljima, koje je neretko znao prestrogo da kazni. Ipak, ukoliko mu je neko bio posebno drag, poštedeo bi ga pri prvoj izdaji ili prestupu. Uхватivši ga ponovo u istoj pogrešci, nije imao ni najmanje milosti“.⁴⁹ Bonfini potom kaže i da su najbližiji kraljevi prijatelji i saradnici bili upravo oni koje je izvukao iz siromaštva ili ih je od neznatog porekla uzdigao do visokih državnih položaja. Time, tendenciozno ili ne, otkriva kako su Matijinoj sujeti ipak najviše imponovale ličnosti koje su delile sudbinu blisku njegovoj. Na sličan trag pri analizi kraljevog psihološkog profila navodi i činjenica, a Bonfini je u tekstu u više navrata ističe, da mu je najdraži prijatelj i saradnik bio i, bez ikakve konkurencije, ostao kvestor Urban, ličnost sjajnih intelektualnih kapaciteta, ali izuzetno skromna, neambiciozna i povučena, takva da je svoje vrline i sposobnosti radije skrivala umesto da ih u svoj njihovoj gizdavosti otvoreno pokazuje i ističe.⁵⁰ Najzad, iako u završnom portretu podvlači kako Matija nije gušio slobodu govora i iskrenost svojih saradnika,⁵¹ Bonfini nas je već objektivno i podrobno obavestio kakvu su za Korvinove vladavine, upravo zbog odveć britkog jezika, sudbinu doživele izuzetne ličnosti poput Ivana Česmičkog, Ivana Viteza od Sredne ili kaločkog nadbiskupa Petra.

Bonfini i Vladislav II Jagelonac

Nije poznato da li se Bonfini ikada više vraćao u Italiju nakon 1489. godine. Godinu dana kasnije, dok je on vredno sastavljao *Rerum Ungaricarum decades*, Matija Korvin iznenada je umro od moždanog udara. Usledio je nestabilan period unutrašnjih nemira i borbe za presto. U tim razmiricama obelodanilo se da Beatriče Aragonska nema dovoljnu podršku lokalne vlastele: upravo oni koji su za Matijine vladavine tajno ili otvoreno bili žestoki protivnici njenog snažnog uticaja na kralja, neprijatelji drastične promene načina života i naglog uvođenja tekovina italijanske renesanse u Ugarsku sada su joj preko noći sasvim okrenuli leđa. Kraljica je tako na koncu bila prinuđena da se 1496. godine posramljena vrati u Italiju, gde je i umrla u manastiru 13. septembra 1508. godine.

Ugari su, kako je to podrobno izložio Bonfini u poslednje dve knjige IV dekad, za novog kralja izabrali Vladislava II Jagelonca, češkog kralja i sina poljskog vladara Kazimira IV. Vladislav je odlično poznao Beatriče, ali ju je u pogledu braka, uprkos obećanjima, na kraju izigrao. Pretpostavlja se da su osnovni razlozi za to bili kraljičina preterana rasipnost, neraspoloženje ugarskog plemstva prema njoj, te nadasve činjenica da nije mogla imati dece. Sa Beatričinim padom u nemilost usledilo je i sasvim očekivano

---

⁴⁸ Ibidem, 166.

⁴⁹ Ibidem, 167.

⁵⁰ Ibidem, V, 103.

⁵¹ Ibidem, VIII, 168.

slabljenje položaja i ugleda italijanskih humanista u Ugarskoj – mnogi od njih izgubili su sve pređašnje privilegije. To se, na sreću, nije dogodilo i Bonfiniju: Vladislav ga je, naprotiv, podsticao da nastavi sa pisanjem *Rerum Ungaricarum decades*. Sam Bonfini u V dekadi pripoveda da mu je nakon smrti kraljevog oca, Kazimira IV, bio dodeljen zadatak da preminulom sastavi i izloži posmrtni govor. Vladislav je i nekrologom i Bonfinijem bio do te mere zadovoljan da mu je iste te 1492. godine, posebnom poveljom dodelio titulu plemića. Italijanski humanista je, uostalom, upravo Vladislavu zvanično posvetio *Rerum Ungaricarum decades*, verovatno između ostalog i zato da bi neometano nastavio sa radom na spisu koji je, uprkos povremenoj britkosti i neočekivanoj objektivnosti, ipak veličao pokojnog Matiju i njegovu suprugu. Direktna posveta njima izvesno bi izazvala pozorenje i jed novog ugarskog vladara. Na ovom mestu ćemo, budući da je reč o veoma važnom dokumentu, u celini citirati povelju kojom je Vladislav Bonfinija darivao plemićkom titulom:⁵²

„Uladislaus Dei gratia Rex Hungariae, Bohemiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galitiae, Leomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque; nechon Slesiae, et Lucemburgensis Dux, Marchioque Moraviae etc. omnibus Christi fidelibus praesentibus, et futuris praesentium notitiam habituris salutem in omnium Salvatore. Cum splendor omnis, ac vera nobilitas e virtute proficiscatur, et ex ea maxime, quae aut militia, aut scientia comparatur; ac virtutis praemium sit honor, nihilque magis bonum Regem addeceat, quam virorum merita pensitare, et pro dignitate cuiusque virtutem colere, et ornare, ne ilia praemio defraudata languescat, et cum ignavia vitium afferatur; Nos ultro Antonium Bonfinium civem Asculanum, serenissimo olim Matthiae regi praedecessori nostro carissimum, virum doctissimum, omnium bonarum artium cognitione praeditum, et utraque lingua praestantem, de Majestate nostra, ac universa Hungaria optime meritum, quando ab origine mundi ad nostra usque tempora nos, ac Hungaros nostros perpetua illustravit historia; Hermogenem, Herodianum, Philostratumque e Graeco in Latinum transtulit, Architecturam, et multa diversaque volumina edidit, in primis nostra quacumque possumus nobilitate donamus, quamvis genere, suapte virtute, elegantissimisque operibus sat ubique gentium nobilis esse videatur, et inter nostros egregios nobiles familiares aggregamus, adscribimus, et adnumeramus; palique nobilitate filium Franciscum, et fratres, cum universa posteritate decoramus: et in huiusmodi nobilitatis testimonium, haec arma sponte damus, et concedimus quae ex Stella, in coelestino campo radiante, et Boheimico Leone, librum cum adamantino annulo sustinentes constant, veluti in capite literarum picta sunt. Quae quidem arma domi militiaeque, ac in omni politico militarique apparatus, et ubicumque, et quomodocumque voluerit, ut sibi suisque posteris gestare liceat, libentissime permittimus, concedimus, ad gratissimae voluntatis nostrae testimonium, ac fidelitatis et virtutis suae ornamentum. Quin etiam cum omni iure, privilegio et immunitate, sincerae nobilitatis titulum armae ista concedimus, quibus coeteri proceres, nobiles, milites et clientes Regni nostri ex iure et consuetudine uti, frui et gaudere consueverunt. Deinde, veluti opera sua plene testantur, eundem Antonium immortalitatis artificem, bonum poetam, elegantem historicum et oratorem optimum pronuntiamus, edicimus et declaramus; quod et doctissimi viri, qui citra invidiam loquuntur, omnes plane fatentur. Et quamvis hos titulos studiosorum prius iudicia tribuerunt, nostra tamen consimili sententia et auctoritate munimus; donamus corona, laurea et cum cultu et habitu, gestandi auri potestatem concedimus, ut splendido cultu aurea magis ingenia inter homines enitescant. In cuius rei fidem, memoriam, confirmationemque perpetuam, praesentes nostras litteras fieri iussimus, manum nostram apposuimus, nostrique sigilli appensione munivimus. Datum Buda, die Octobris X, anno Domini MCCCCXCII, Regnorum nostrorum Hungariae etc. anno III, Bohemiae vero anno XVII, Uladislaus Rex.“

⁵² Tekst povelje, upravo kako je naveden, preuzet je iz: G. Amadio, Op. cit., 224–225.

Zabeležen je podatak da je Bonfinijevo delo prepisivano još za njegovog života: 1494. i 1495. godine spominje se u knjizi dvorskih troškova izdatak za prepisivanje *Rerum Ungaricarum decades*.⁵³ Za posao kopiste odabran je Đovani, jedan od bliskih saradnika i rođaka Vladislava II Jagelonca, a kao materijal pominje se najfiniji pergament.

Bonfinijeva pripovest završava se na kraju 1495. godine, odnosno na samom početku 1496, i zaokružena je zasedanjem dijete koja je zapečatila položaj Beatričin na ugarskom dvoru i negdašnju kraljicu primorala da se postićena vrati u Italiju. Za Bonfinija se zna da narednih nekoliko godina nije proveo na dvoru – kako je to bio slučaj sa ostalim humanistima – već u Budimu, u krugu svoje porodice. Različita su datiranja precizne godine piščeve smrti: većina tvrdi da je preminuo 1502. godine, ali ima i onih koji narečeni događaj smeštaju u 1503, pa čak i u 1505. godinu. Sahranjen je u starom delu Budima, u Crkvi Svete Margarite, a na njegovu nadgrobnu ploču urezani su ovi stihovi:

„Ovde pod humkom sniva Bonfini, Pičenac poreklom.
Učen i čestit čovek to beše i spisatelj dobar.
Ovde mu, dakle, počivaju kosti, al' glavno je drugo:
delo o prošlosti svojoj sad najzad i Ugarska ima“.⁵⁴

Izdanja i prevodi *Rerum Ungaricarum decades*

Sa sigurnošću znamo da je delo *Rerum Ungaricarum decades* bilo poznato još i Bonfinijevim savremenicima, te da je u Ugarskoj u više navrata bilo prepisivano tako što bi ga kopisti, zbog ogromnog obima narečenog spisa, najpre između sebe podelili na segmente, a potom ga prepisivali. Pretpostavlja se da ono nije odmah štampano upravo zbog preterane voluminoznosti.⁵⁵ Sudbina originalnog rukopisa ostala je nepoznata sve do XIX veka, kada je Emilio Jakubovič, upravnik odeljenja za rukopise Mađarskog narodnog muzeja, uspeo da pronade njegova dva fragmenta. Jedan od njih, koji čine 30 redova rukopisa na pergamentu razmera 18 x 25 cm, datiran je na kraj XV veka i predstavlja ekscerpt IX knjige I dekade Bonfinijevog spisa, a 1872. godine prenesen je iz Nirnberga u Mađarski nacionalni muzej. Drugi je pronađen sasvim slučajno, u jednom franjevačkom manastiru u Segedinu. Reč je o segmentu V knjige IV dekade u kojem se pripoveda o Matijinom susretu sa Vladislavom II Jageloncem u Olomucu 1479. godine. Nakon detaljne analize utvrđeno je da je u pitanju fragment originala prvog prepisa Bonfinijevog rukopisa, za koji smo već naglasili da mu je autor Vladislavljev kopista Đovani. Na osnovu narečenih ostataka, Jakubovič je izneo proračun da se originalni rukopis najverovatnije sastojao od četiri masivna kodeksa sa glomaznim marginama, od kojih je svaki imao oko 500 strana, te da je svaki kodeks, sačinjen od belog pergamenta, bio visok

---

⁵³ L. Toth, Op. cit., 14; G. Amadio, Op. cit., 226.

⁵⁴ „Hac sub tumba iacet Bonfinius, gente Picentus

Doctus et ingenuus, autor amenus erat.

Hic eius ossa cubant. Sed quod hisce omnibus maius

Iam suas historias Hungaria tellus habet.“

⁵⁵ L. Toth, Op. cit., 19.

oko 31, a širok oko 22 cm.⁵⁶ Jakubovič je takođe izneo stav da delo nije odmah štampano upravo zbog svoje obimnosti.

Prvo štampano izdanje spis je doživeo tek 1543. godine, kada je Martino Brener iz Bistrice u Transilvaniji objavio u Bazelu prve tri dekade *Rerum Ungaricarum decades*; 1565. godine Gašpar Heltaj štampano je pak u Koložvaru one segmente Bonfinijevog teksta koji su se odnosili na period vladavine Matije Korvina (reč je, dakle, o delu III dekade, te prvih osam knjiga IV dekade).

Prvo celovito štampano izdanje spisa objavljeno je u Bazelu 1568. godine, a priredio ga je čuveni ugarski humanista Janoš Samboki (Ioannes Pannonicus Sambucus). Upravo ovo izdanje poslužilo je kao osnov za sva potonja. Pomenućemo neka od starijih, dok će o novijima tek biti reči: *Rerum Ungaricarum decades*, ed. Ioannes Sambucus, Francofurtum 1581; *R. U. D.*, Hannovia 1606; *R. U. D.*, Coloniae Agrippinae, 1690; *Rerum Ungaricarum decades quinque*, Buda 1770; *Rerum Hungaricarum decades libri XLV*, rec. et praef. est Carolus Andreas Bél, Lipsiae 1771.⁵⁷

Tokom XVI veka u Nemačkoj je, usled nadiruće turske opasnosti, naglo poraslo interesovanje za Ugarsku. Upravo iz ovog perioda datira prevod prve tri dekade Bonfinijevog dela sa latinskog na nemački jezik. Nakon narečenog izdanja iz 1568, usledilo je novo 1581. godine u Frankfurtu, a obuhvatalo je sve dekade Bonfinijevog spisa. Sve do kraja XVI veka *Rerum Ungaricarum decades* bio je jedan od najčuvenijih i najviše eksploatisanih izvora za proučavanje istorije Ugarske.

Između 1934. i 1941. godine u četiri toma, a u okviru edicije *Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum*, štampan je veći deo Bonfinijevog spisa u Budimpešti i Lajpcigu. Priređivači ovog izdanja bili su I. Fogel, B. Ivanji i L. Juhas, ali ono je, što zahvaljujući ratnim prilikama što iz drugih razloga, ostalo nedovršeno. Nekoliko decenija kasnije, 1976. godine Margit i Peter Kulčar objavili su drugi deo IV toma u Budimpešti. Za razliku od ostatka, ovaj segment Bonfinijevog teksta publikovan je kao pravo kritičko izdanje, sa obimnim uvodom priređivača na latinskom jeziku. Sadrži i dodatak pod naslovom *Appendix Bonfiniana* koji obuhvata uvode u prethodna izdanja *Rerum Ungaricarum decades*. Tu su i spisak grešaka iz starijih izdanja teksta, kao i indeks imena i mesta koji se u njemu pominju. Premda ga I. D. Lazar naziva veoma minucioznim i korisnim,⁵⁸ autorka ove teze mora da primeti, budući da je srpski prevod IV dekade Bonfinijevog spisa sačinila upravo po njegovom latinskom izdanju iz 1976. godine, da je narečena konstatacija daleko od tačne: indeks imena i mesta, kako uz pomenuto izdanje tako i uz prevod na mađarski iz 1995. godine, zapravo je više nego nepotpun i nije bio ni od kakve velike koristi.

Na koncu svakako treba pomenuti i da je 1995. godine u Budimpešti najzad objavljen prevod Bonfinijevog spisa na mađarski jezik, te da je njegov autor jedan od maločas pomenutih priređivača teksta iz 1976. godine, Peter Kulčar (Antonio Bonfini, *A magyar történelem tízedei*, fordította Kulcsár Péter, Budapest 1995).

---

⁵⁶ Ibidem, 21; G. Amadio, Op. cit., 228.

⁵⁷ I. D. Lazar, Op. cit., 37.

⁵⁸ Ibidem, 26.

MILICA KISIĆ

**ANTONIO BONFINI,
HISTORIAN OF THE KINGDOM OF HUNGARY**

Summary

Following a biographical sketch of Italian humanist Antonio Bonfini, this work proceeds to examine his travels through Hungary, his acquaintance with King Matthias Corvinus, and his great work the *Rerum Ungaricarum Decades*, which covers the history of Hungary from its beginnings to the end of 1495. Analysis includes the circumstances under which Bonfini was granted the honour of immortalising the history of Hungary, his personal relations with King Matthias and later with Vladislaus II Jagiellon. The work concludes with a discussion of the fate of Bonfini's manuscript, its reception, editions and translations.

Keywords: Antonio Bonfini, *Rerum Ungaricarum Decades*, Matthias Corvinus, Vladislaus II Jagiellon, text editions.